

Thanatos

ISSN 2242-6280, vol.3 1/2014

© Suomalaisen Kuolemantutkimuksen Seura Ry.

https://thanatosjournal.files.wordpress.com/2012/12/haverinen_aries.pdf**Tieteen kääntämisen sietämätön ihanuus****Anna Haverinen**

Turun yliopisto

Matti Peltonen (toim.): *Ariès ja historian salaisuus*. Turun historiallinen yhdistys ry./Painosalama, Turku 2013. 206 sivua.

Helsingin yliopiston politiikan ja talouden tutkimuksen laitoksen professorin Matti Peltosen toimittamassa teoksessa *Ariès ja historian salaisuus* (2013) tarkastellaan kuolemantutkimuksen klassikkoteoreetikkoa Philippe Ariès'ta. Historiantutkimuksessa Ariès tunnetaan myös lapsuuden, yksityiselämän ja seksuaalisuuden mentaliteettihistorioitsijana. Ariès'n merkitys suomalaiselle kuolemantutkimukselle ei ole näkynyt pelkästään tutkimusviittauksissa vaan myös kriittisemmissä tarkasteluissa, joissa hänen ranskalaista ja suoraviivaista lähestymistapaansa kuolemankulttuurien historiaan on niin ylistetty kuin kritisoitu.

Peltosen toimittama teos koostuu johdannon lisäksi kuudesta tutkimusartikkelista, joista Peltonen on itse kirjoittanut johdannon lisäksi kaksi. Teoksen lopusta löytyy myös Ariès'n tutkimusten valikoitu kirjallisuusluettelo sekä kirjan muiden kirjoittajien kuvaukset. Teoksen muut kirjoittajat ovat Suomen Akatemian tiedeasiantuntija FT Jyrki Hakapää, Helsingin yliopiston historiantutkija FT Johanna Ilmakunnas, Jyväskylän yliopiston historiantutkija VTT Ilona Pajari sekä Helsingin yliopiston sosiaalishistorian dosentti VTT Marjatta Rahikainen.

Henkilökohtainen on poliittista

Ariès'n helmasyntinä kuolemantutkimuksen saralla on pidetty hänen raakoja yleistyksiään. Häntä on myös kritisoitu vain Ranskaa koskevien todistusaineistojen käyttämisestä. Nämä seikat myös Peltonen (2013a, 15) nostaa esille. Lisäksi Peltonen pohtii Ariès'n henkilöhistorian vaikutusta siihen, miten tämä on usein jätetty pois mentaliteettihistoriaa käsittelevistä teoksista, kuten esimerkiksi Peter Burken (2004) *What is Cultural History?* -teoksesta. Taustalla on voinut Peltosen mukaan vaikuttaa Ariès'n epäakateeminen tausta sekä poliittisesti oikeistolaiset mielipiteet ja kirjoittelut. Peltosen mukaan (2013a, 17) Ariès oli oikeistolaisuudessaan enemmänkin rojalisti, joka ihannoit vankasti perinteisiä tapoja. Tämä taas aiheutti konflikteja muun muassa Ariès'n omissa opinnoissa tasavaltalaisten opettajien parissa.

Ariès'n maailmankuva, joka oli vahvasti oikealle kallellaan, väritti vahvasti hänen tutkimuksiaan. Onkin perusteltua kysyä, kuinka moni klassikotutkimus on ollut esimerkiksi poliittisten mielipiteiden tai asenteiden suodattama. Miten paljon tutkimustuloksiin vaikuttavat tutkijan oma maailmankuva, moraalit, asenteet tai mielipiteet? Kuinka paljon myös

tutkimuspoliittinen ilmapiiri vaikuttaa siihen, mitä, miten ja missä tutkitaan? Sosiologi Marja Alastalo on väitöskirjassaan *Metodisuhdanteiden mahti* (2005) tutkinut, miten kyselytutkimus on suomalaisissa yliopistoissa arvottunut viime vuosikymmenien tutkimuspoliittisissa päätöksenteoissa hyvin eri tavoilla. Kunkin vuosikymmenen tutkimusilmapiiri on vaikuttanut hyvin vahvasti siihen, kuinka kvantitatiivista kyselytutkimusta on käytetty, arvosteltu tai sovellettu eri tutkimusteemoissa. Alastalon tutkimus on erinomainen esimerkki siitä, kuinka tieteen niin kutsutut trendit vaikuttavat kunakin vuosikymmenenä oman aikansa tutkijoihin ja tutkimusintresseihin.

Marjatta Rahikainen tuo artikkelissaan esille, että Ariès oli myös tutkimusintresseissään aikansa (epäarvostettu) pioneeri. Siinä vaiheessa, kun Ariès 1950-luvulla kirjoitti teostaan, historian tutkijoiden kiinnostuksen kohteisiin ei kuulunut lapsuuden, perheen, arjen tai yksityiselämän historia. Siksi lapsuuden tai nuoruuden historian tutkijat ovat perimmiltään yhä Ariès'lle velkaa tutkimuskohteensa. Heidän keskuudessaan on kuulunut asiaan osoittaa, että Ariès'n esittämä tämä tai tuo tieto oli virheellinen, tämä tai tuo väite ei ollut kunnolla perusteltu, tämä tai tuo tulkinta ei ollut uskottava. Aika on kuitenkin jäytännyt monien tällaisten huomautusten kiinnostavuutta. (Rahikainen 2013, 46.)

Antropologisessa tutkimuksessa (ja niin ikään myös digitaalisen kulttuurin tutkimuksessa) tutkijan persoona on saanut näkyä tutkimuksen tekemisessä sekä siitä syntyvissä julkaisuissa jo pitkään. Olennainen osa etnografiaa on ollut osallistuvan havainnoinnin menetelmä, jolla tutkija on pyrkinyt tavoittamaan natiivin kokemuksen, eli toisin sanoen *emic*-näkökulman yhteisöstä lähtien. Vuoropuhelun *etic*- ja *emic*-näkökulmien eli etäännyttämisen ja lähentymisen välillä on tarkoitus luoda mahdollisimman objektiivinen tarkastelu tutkimuskysymysten avulla. Itselfrefleksiivinen tutkimusote ei kuitenkaan ole perinteisesti ollut yleisen historian tutkijoiden harjoittama, vaan objektiivisuus on otettu oletuksena. Tulkinta – myös historiallisten aineistojen – on kuitenkin aina suhteellista. Tietyt näkökulmat voivat kokonaan puuttua tai olla tutkijan itsensä pois lukemia. (Geertz 1973.)

Humanistiset tieteet eivät ole kovia tieteitä, joissa pätevät luonnontieteelliset lainalaisuudet ja matemaattiset periaatteet, minkä vuoksi humanistisissa tieteissä on aina inhimillisyyden mahdollisuus. Tutkittaessa inhimillisyyttä on muistettava myös tutkijan itsensä inhimillisuus sekä monimutkainen vuoropuhelu subjektiivisuuden ja objektiivisuuden välillä.

Käännöskukkasia

VTT Marjatta Rahikainen käsittelee omassa artikkelissaan ”*Ariès lapsen ja perhe-elämän historiasta*” erinomaisesti Ariès'n ranskankielisen alkuperäistekstin semanttisia merkityksiä, jotka ovat usein muuttuneet käännöksissä hyvin erilaisiksi tai jääneet usein jopa kokonaan kääntämättä.

Englanninkielistä käännöstä lukeneet sosiologit ja historian tutkijat olivat taipuvaisia tekemään varsin yksisilmäisiä tulkintoja Ariès'n moneen suuntaan polveilevista pohdiskeluista. Heidän tulkintansa Ariès'n teoksen englanninkielisestä laitoksesta ilmestyivät laajalevikkisissä ja tehokkaasti markkinoiduissa angloamerikkalaisissa julkaisuissa. Näitä Ariès-tulkintoja ja tulkintojen tulkintoja on lukenut varmasti monin verroin suurempi joukko sosiologeja ja historian tutkijoita kuin kokonaan Ariès'n 500-sivuisen ranskankielisen alkuteoksen. (Rahikainen 2013, 45.)

Rahikaisen huomiot painottavat alkuperäiskielen tuntemisen merkityksiä. Kuinka paljon menetämme merkitystasoja ja tutkimusten ulottuvuuksia käännösten yhteydessä? Nykyään myös Suomessa tutkimuskirjallisuutta ja etenkin opinnäytteitä julkaistaan eniten englanniksi, jolloin herää myös kysymys kuinka paljon tutkimusten merkitysulottuvuuksia ja nimenomaan semanttisesti tärkeitä analyyttisiä termejä menetetään vieraalla kielellä kirjoitettaessa. Vastaavasti voidaan myös väittää akateemisen suomen kielen rapautuvan, jos tutkimukset julkaistaan ensisijaisesti jollain muulla kielellä. Rahikainen lainaa Ariès'ta itseään kirjoittamalla: ”Historioitsija kuuluu omaan

aikaansa: Se on hänen vahvuutensa eikä heikkoutensa. Eikä hän voi itseään silpomatta varmistaa objektiivisuutta. Riittää, että hän on rehellinen mikä ei ole sama asia.” (Ariès 1948, 11; Ariès 1979, 13; Rahikainen 2013, 55.)

Matti Peltonen esittelee artikkelissaan seksuaalisuuden historian tutkimusta ja Foucault’n ajatusten vaikutuksia Ariès’n tutkimuksiin. Artikkelin jää ohueksi ja irralliseksi muusta kokonaisuudesta, vaikka Ariès oli ajan hermolla 1960-luvulla seksuaalisen vallankumouksen aikana ja myöhemmin 1980-luvulla kiinnostuessaan homoseksuaalisuuden historiasta. Foucault vaikutti syvästi Ariès’n ajatteluun, mutta tämäkin on Peltosen mukaan ollut lukijalle melkein mahdotonta havaita (2013c, 185). Muun muassa ’biopolitiikka’ on tunnetuin Foucault’n käyttämä käsite, joka juontaa 1600–1700-luvuilla syntyneisiin käsityksiin alamaista “väestönä”, jonka fyysinen hyvinvointi nousi valtiolliseksi agendaksi. Peltosen seksuaalisuutta käsittelevä osio ei kuitenkaan istu rooliinsa teoksen viimeisenä artikkelina, vaan se olisi palvellut kokonaisuutta paremmin hiukan aikaisemmin. Ariès’n kontribuutiot lapsuuden, perheen ja kuoleman historioihin tunnustetaan laajemmin, jolloin ehkä Peltonen halusi omalta osaltaan tuoda esiin myös vaietumpia tutkimusaiheita – niin Ariès’n kuin tutkimusalan näkökulmasta.

Sen sijaan Johanna Ilmakunnaksen artikkeli Ariès’ta yksityiselämän historioitsijana on kiinnostava läpileikkaus koko Ariès’n tutkimusnäkökulmasta: arjesta ja yksityisestä. Tähän näkökulmaan nivoutuvat niin perhe-elämä, lapsuus, seksuaalisuus kuin kuolemanakin.

Kuoleman historioitsija

Marjatta Rahikaisen analyysi Ariès’sta lapsuuden ja perhe-elämän historioitsijana kattaa teoksesta melkein puolet, mutta tuo mielenkiintoisen lisän tietämyksemme kuolemantutkijanakin usein tunnetusta mentaliteettihistorioitsijasta. Kuolemantutkimukseen Ariès keskittyi 1960-luvun alusta alkaen teoksissaan *Western Attitudes Towards Death: From the Middle Ages to the Present*¹ (1974) sekä *Hour of Our Death: The Classic History of Western Attitudes Toward Death over the Last One Thousand Years*² (1981). Ariès’ta kuolemanhistorioitsijana tarkastelevat Jyrki Hakapää sekä Ilona Pajari, joista Hakapää esittelee Ariès’n varhaisia vaiheita ja Pajari Ariès’n vaikutusta nykyiseen kuolemantutkimukseen.

Pajari (2013, 147) sotahistorian asiantuntijana huomauttaa, että Ariès jättää melkein tyystin huomiotta 1900-luvun alun sotien vaikutukset länsimaiseen kuolemankulttuuriin sekä miten terveydenhuolto edesauttoi 1800-luvun lopulta alkaen eliniän pitenemistä. Ariès’n tavoite oli kuvailla länsimaista kuoleman historiaa ymmärtää, miksi kuolemaa 1950-luvun jälkeen käsitellään länsimaissa siten kuin käsitellään: miksi tavat ja tottumukset, rituaalit ja perinteet ovat häviämässä tai jopa tyystin hävinneet? Hakapää (2013, 122) taas muistuttaa, että 1950-luvulla kuoleman historian tutkimus oli keskittynyt sosiaalisiin ja taloudellisiin struktuureihin, kun taas Ariès oli enemmän kiinnostunut “kuoleman käsittämisen ja kokemisen” historiasta, mikä ei edesauttanut Ariès’n suosiota. Ariès’n tavoitteena oli hahmottaa, miten länsimaiset asenteet kuolemaa kohtaan ovat muodostuneet, jolloin hänen motiivinsa on ollut itse asiassa hyvin antropologinen: mitä ihmiset tekevät, miten ja miksi?

Hakapää (2013, 117) kirjoittaa, kuinka Ariès kohteli lähdeaineistojaan arvottomasti ja tasa-arvoisesti luodessaan kuoleman historiaansa, sillä hän pyrki tavoittamaan lähteistään tiedostamattoman ja ääneen lausumattoman itsestäänselvyyksien sijasta mahdollisimman pitkällä aikavälillä. Samaa otetta on sovellettu kauttaaltaan myös Peltosen

¹ Laajennettu ja täydennetty ranskankielinen teos *Essais sur l’histoire de la mort en Occident: du Moyen Âge à nos jours* julkaistiin vuonna 1975.

² Alkuperäisteos *Essais sur l’histoire de la mort en Occident: du Moyen Âge à nos jours* julkaistiin jo 1975.

toimittamassa teoksessa, jossa Ariès'n aikalaisten tutkimuksia ja tutkimusten välisiä vuoropuheluita on verrattu toisiinsa tarkasti ja analyttisesti.

Ariès'n jälkeen julkaistuista tutkimuksista ja käytetyistä näkökulmista huolimatta hänen vaikutuksensa on kiistaton. Sen sijaan tulkintojen – niin Ariès'n kuin nykytutkijoiden – vertailu ja toisiinsa peilaaminen ovat tuottaneet monia hedelmällisiä näkökulmia kuolemantutkimukseen. Hakapää (2013, 119) muistuttaa, että Ariès'n tutkimusprosessi oli hyvin pitkä ja julkaisuprosessi erilainen kuin nykyään, minkä vuoksi Ariès'n teosten erilaisuudet (ja joskus jopa ristiriitaisuudet) tulisi ottaa huomioon samalla tavalla kuin nykytutkimuksia arvioitaessa.

Olen itsekin käyttänyt Ariès'n kuolemantutkimukseen keskittyviä teoksia omassa internetiin suuntautuvassa kuoleman ja sururituuaalien tutkimuksessani. Peltosen teoksen suurinta antia on erityisesti Ariès'n henkilöhistorian merkitys hänen aikansa tutkijayhteisössä sekä mikä merkitys tällä on ollut myöhemmin Ariès'n teosten käännosten laadussa ja tutkimusviittausten määrässä.

Kontekstuaalisuuden merkitys – ketkä tutkimuksia tuottavat?

Ariès'ta on arvosteltu muun muassa siitä, että hän on niputtanut sekä länsimaisen kuolemankulttuurin että seksuaalisuuden kaksituhattavuotisen historian yhtenäiseksi jatkumoksi. Nämä arvostelut tuodaan esille teoksessa kiihottomasti ja konteksteihinsa asettaen. Tiedemaailmassa myös henkilökemiat saattavat vaikuttaa kritiikkiin. Tutkimusviitauksissa on myös aina muistettava, ettei pelkkä yhteen klassikkoon viittaaminen aina riitä (Hakapää 2013, 118) ja tutkimusten julkaisuvuosi vaikuttaa oman aikansa mentaliteeteillaan myös tutkimustuloksiin (Pajari 2013, 150). Arvosteluista huolimatta – tai ehkäpä juuri niiden vuoksi – Ariès'ta ei niputeta yksilotteiseksi tutkijaksi ja henkilöksi, vaan hänen henkilöhistoriaansa ja tutkimuksiaan käsitellään monipuolisesti ja kattavasti. Kirjoittajat ovat selkeästi Ariès'n asiantuntijoita, jolloin lukijalle piirtyy kuva kiistanalaisesta, mutta lahjakkaasta historioitsijasta, joka samaan aikaan on inhimillinen ja ikonimainen. Teoksen kieli on kaunista, huolellista ja teoksen kirjoittaneiden tutkijoiden ääni kuuluu vahvana. Tämän tapaisia teoksia myös esimerkiksi suomalaisista klassikkoteoreetikoista tulisi olla lisää.

Kirjoittaja:

Anna Haverinen on digitaalisen kulttuurin jatko-opiskelija, joka väittelee elokuussa 2014 tutkimuksellaan *Memoria Virtualis – death and mourning rituals in online environments*. Tutkimuksessaan Haverinen on tarkastellut virtuaaliantropologien menetelmien avulla miten yksityishenkilöt surevat omia läheisiään eri rituaalein verkkoympäristöissä, kuten sosiaalisessa mediassa ja verkkopeleissä. Yhteydenotot: anna.haverinen@utu.fi

Kirjallisuus

- Alastalo, Marja. 2005. *Metodisuhdanteiden mahti. Lomaketutkimus suomalaisessa sosiologiassa 1947–2000*. Tampere: Vastapaino.
- Ariès, Philippe. 1981 [1977]. *The Hour of Our Death: The Classic History of Western Attitudes Toward Death over the Last One Thousand Years*. Käänt. Helen Weaver (ransk. alkuteos *L'homme devant la mort*). New York: Vintage Books.
- Ariès, Philippe. 1974. *Western Attitudes Towards Death: From the Middle Ages to the Present*. Käänt. Patricia M. Ranum (ransk. teos *Essais sur l'histoire de la mort en Occident*). Baltimore : Johns Hopkins University Press.
- Burke, Peter. 2004. *What is Cultural History?* Cambridge: Polity Press.
- Geertz, Clifford. 1973. *The Interpretation of Cultures*. New York: Basic Books.

- Hakapää, Jyrki. 2013. Ariès ja kuoleman historia. Teoksessa Matti Peltonen (toim.), *Ariès ja historian salaisuus*, 114–133. Turku: Turun historiallinen yhdistys ry./Painosalama.
- Ilmakunnas, Johanna. 2013. Ariès ja yksityiselämän historia. Teoksessa Matti Peltonen (toim.), *Ariès ja historian salaisuus*, 155–182. Turku: Turun historiallinen yhdistys ry./Painosalama.
- Pajari, Ilona. 2013. Ariès ja nykyisyyden paino. Teoksessa Matti Peltonen (toim.), *Ariès ja historian salaisuus*, 134–154. Turku: Turun historiallinen yhdistys ry./Painosalama.
- Peltonen, Matti. 2013a. Ariès mentaliteettien historian pioneerina. Teoksessa Matti Peltonen (toim.), *Ariès ja historian salaisuus*, 14–43. Turku: Turun historiallinen yhdistys ry./Painosalama.
- Peltonen, Matti. 2013b. Uudelleen ajankohtainen Ariès. Teoksessa Matti Peltonen (toim.), *Ariès ja historian salaisuus*, 7–13. Turku: Turun historiallinen yhdistys ry./Painosalama.
- Peltonen, Matti. 2013c. Ariès, Foucault ja seksuaalisuuden historia. Teoksessa Matti Peltonen (toim.), *Ariès ja historian salaisuus*, 183–198. Turku: Turun historiallinen yhdistys ry./Painosalama.
- Rahikainen, Marjatta. 2013. Ariès lapsen ja perhe-elämän historiasta. Teoksessa Matti Peltonen (toim.), *Ariès ja historian salaisuus*, 44–113. Turku: Turun historiallinen yhdistys ry./Painosalama.